

8. Böll H. Die Ansichten eines Clowns / Heinrich Böll. – Ulm/Donau : Franz Spiegel Buch GmbH, 1985. – 307 S.
9. Duden: Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1989. – 1816 S.
10. Maron M. Animal triste / M. Maron. – Frankfurt am Main : S.Fischer Verlag, GmbH, 1996. – 239 S.
11. Naters E. Königinnen / E. Naters. – Köln : Verlag Kiepenheuer + Witsch, 1999. – 151 S.
12. Remarque E. M. Drei Kameraden / Erich Maria Remarque. – Berlin ; Weimar : Aufbau Verlag, 1988. – 289 S.
13. Schneider R. Die Luftgängerin / R. Schneider. – München : Karl Blessinger Verlag, GmbH, 1998. – 351 S.
14. Süskind P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders / P. Süskind. – Zürich : Diogenes Verlag, AG, 1985. – 320 S.
15. Süskind P. Die Taube / P. Süskind. – Zürich : Diogenes Verlag AG, 1990. – 100 S.

Блажко Марія. Адъективно-именные словосочетания, характеризующие статические источники звучания: метонимический ракурс (на материале современного немецкого языка). В статье раскрыта роль метонимии как процедуры, осуществляемой внутри одного концепта, в концептуализации отношений между статическим источником звука и его свойствами. Установлено, что в современном немецком языке средствами вербализации этих отношений выступают адъективно-именные словосочетания, которые отображают статический способ осмысления источника звучания. Выявлено, что метонимическая концептуализация звучания представлена пространственными и объектными отношениями. Пространственная метонимия способствует осмыслению ситуации производства звука источником, который расположен в определенном месте, а объектная метонимия отображает то, как происходит распознавание источника звука, концептуализируемого как целое, по его признакам или частям. Реконструированные модели сочетаемости исследуемых адъективных единиц из существительными отражают следующие виды мыслительных процессов: 1) характеристика звука через способ его продуцирования; 2) состояние человека через звук; 3) источник звука через его свойства; 4) свойства звука через расположения его источника.

Ключевые слова: адъективно-именные словосочетания; адъективные единицы, характеризующие звучание; концептуальная метонимия; пространственная метонимия; объектная метонимия.

Blazhko Mariya. German Adjectival-Nominal Phrases Denoting Static Sound Sources: Metonymic Perspective.

The article reveals the role of metonymy as a procedure, performed within a concept, in the conceptualization of relations between a static sound source and its qualities. It is found that in modern German these relations are verbalized by adjectival-nominal word combinations, reflecting a static way of understanding the source of sound. It is proved that the metonymic conceptualization of sound production is represented by spatial and object relations. The spatial metonymy contributes to understanding the situation of sound production by a source situated in a particular place while the object metonymy reflects the process of recognizing a sound source conceptualized as a whole, relying on its features or parts.

The reconstructed models of the combinability of the adjectival units under study with nouns rest on the following types of reasoning processes: 1) characterizing a sound with respect to the way of its production; 2) the state of a person revealed with the help of a sound; 3) the source of sound reflecting its qualities; 4) qualities of a sound with reference to its source.

Key words: adjectival-nominal phrases, adjectival units denoting sound, conceptual metonymy, spatial metonymy, object metonymy.

Стаття надійшла до редакції
20.03.2013 р.

УДК 811.111'42

Євгенія Бондаренко

Матричне моделювання семантичного простору багатозначної лексеми

У статті запропоновано лінгвокогнітивну методику дослідження сигніфікативного потенціалу полісеманта, що полягає у моделюванні його семантичного простору у вигляді матриці доменів. Актуальність теми зумовлена урахуванням ролі мисленневих процесів людини у формуванні смислового змісту знака. Завданнями роботи є визначення методології, методики, інструментарію та послідовних етапів процедури формування лінгвокогнітивної моделі полісеманта. Новизна полягає у формулюванні когнітивних підстав створення семантичного поля лексеми в системному вигляді. Описано методологію дослідження когнітивних процесів у термінах залученості чи відстороненості стосовно опису явища, що номінується полісемантом, тобто науко-

вості :: позанауковості картини світу; показано процедуру реконструкції матриці доменів, що є когнітивним підґрунтям семантичного простору англомовного полісеманта *time*; охарактеризовано склад матриці доменів, яка охоплює основні сфери людського досвіду у їх логічному взаємозв'язку.

Ключові слова: домен, когнітивне підґрунтя, матриця доменів, науковість / позанауковість картини світу, полісемант, семантичний простір.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні когнітивні студії дають змогу розглядати проблеми лінгвістики принципово по-новому, пропонуючи не тільки опис певного мовного явища, а й пояснення його природи з погляду антропоцентричної парадигми науки. В основі методології таких досліджень, на нашу думку лежить те, що базові поняття картини світу людини, такі як 'час', 'простір', 'число', 'якість', 'причина', втілені в англомовних лексемах, розглядаються як продукт процесу світосприйняття. Цей процес згідно з уявленнями сучасної антропологічної філософії зумовлює відстороненість суб'єкта від спостережуваного явища або його залучення [1; 3; 6; 10]. Перший тип картини світу, що створюється у результаті такого когнітивного процесу, називається науковим, чи 'холодним' (ХКС), другий – позанауковий, чи 'теплий' (ТКС) [4, с. 279–287]. Концептуальними ознаками цих картин світу є так звані дифузні (що є нежорсткими) епістемічні діади: ОБ'ЄКТИВНІСТЬ :: СУБ'ЄКТИВНІСТЬ, РОЗУМОВІСТЬ :: ДУХОВНІСТЬ, МАТЕРІАЛЬНІСТЬ :: ПОЧУТТЄВІСТЬ, РАЦІОНАЛЬНІСТЬ :: ЕМОЦІЙНІСТЬ, ЛОГІЧНІСТЬ :: ЕСТЕТИЧНІСТЬ, ЗАКОНОМІРНІСТЬ :: ВИПАДКОВІСТЬ, СТЕРЕОТИПНІСТЬ :: УНІКАЛЬНІСТЬ. Ліві члени опозиції репрезентують ХКС, а праві – ТКС.

Методичними підвалинами нашого дослідження слугує уявлення про те, що полісемантична лексема як когнітивне підґрунтя семантичного простору має набір логічно пов'язаних сфер людського досвіду, що характеризуються як домени [8, с. 47]. Набір доменів, сконцентрованих навколо одного концепту, вербалізованого полісемантом, описується як матриця доменів [8, с. 152]. Матриця складається з доменів, що інгерентно належать до 'холодної' чи 'теплої' картини світу. Важливо те, що матриця доменів є фактично концептуальним еквівалентом компонентного складу чи структури семами [7]. Різниця між ними в тому, що є можливість простежити ієрархічний зв'язок між доменами в матриці, тоді як компонентний аналіз семантики дає змогу визначити лише список сем, не зазначаючи, як вони співвідносяться між собою. Ієрархія доменів складається через особливий тип взаємовідношень доменів, які описуються через когнітивну операцію профілювання. Цей термін означає спосіб формування значення мовного знака, де концептуальна база складає весь обсяг інформації, що активується знаком, а профіль – та частина бази, яка формує саме значення певного знака. Так, певний домен може стати базою для іншого домену і в свою чергу сам профілюватися на базі третього, що репрезентує більш загальну царину (РУКА – базовий домен для ПАЛЬЦЯ, але ж РУКА профілюється на базі ТІЛО) [9, с. 7]. На цьому ґрунтується так звана «грануляція» знань у вигляді субодменів чи субсфер [2, с. 256].

Мета статті – визначити відносне співвідношення 'холодних' й 'теплих' компонентів у матриці доменів для пояснення механізму утворення значення полісеманта з урахуванням двоїстості сприйняття базових понять картини світу. Як приклад обрано англомовну багатозначну лексему *time*.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Згідно зі словниками сучасної англійської мови, основні значення лексеми *time* як когнітивне підґрунтя мають домени 'холодної' чи 'теплої' картини світу або проміжні, що тяжіють до першого чи другого.

Значення, що обґрунтовані доменами ХКС.

/1/ *That part of existence which is measured in seconds, minutes, hours, days, weeks, months, years, etc., or this process considered as a whole* [CALD].

Це значення мотивується доменом ПРОЦЕС (БУТТЯ), що є субдоменом домену БУТТЯ у матриці, яка мотивує цю лексему. Останній домен інгерентно належить до ХКС, тому що процеси буття, за наведеним визначенням, вимірюються в межах об'єктивованих інтервалів.

Перше словникове значення цієї лексеми подається в словниках більш-менш однак, а ось порядок наступних значень у словниках сучасної англійської мови дуже різний. Розмістимо значення залежно від того, до якого домену воно апелює, від доменів ХКС через проміжні до доменів ТКС.

/2/ *A nonspatial continuum that is measured in terms of events which succeed one another from past through present to future* [MW].

Це значення має як когнітивне підґрунтя 'холодний' домен ЧЕТВЕРТИЙ ВИМІР БУТТЯ (*a nonspatial continuum*), що, у свою чергу, профілюється у межах домену БУТТЯ. У цьому значенні також наявні ознаки модусів часу МИНУЛЕ, ТЕПЕРІШНЄ й МАЙБУТНЄ (*from past through present to future*), які можуть бути або об'єктивованими, або безпосередньо пов'язаними з суб'єктом (*measured in terms of events*) і тому є проміжними між ХКС і ТКС.

Далі йде значення, яке опосередковано вказує на походження та онтологічну (буттєву) сутність часу:

/3/ *The entire period of existence of the known universe; finite duration, as distinguished from infinity* [YD], що зазначає 'холодну' орієнтацію часу на стан космічних тіл та актуалізує домен АСТРОНОМІЧНИЙ ЧАС (*period of existence of the known universe*), субдомен домену БУТТЯ.

Наступні значення також вказують на 'холодну' орієнтацію часу, точний час:

/4/ *A particular point in the day, as expressed in hours and minutes or shown on a clock, or a particular point in the day, week, month or year, etc* [CALD; YD] чи *a particular moment during a day, measured on a clock* [MD].

Це значення як когнітивне підґрунтя має домен ТОЧНИЙ (АСТРОНОМІЧНИЙ) ЧАС (*particular point in the day, expressed in hours and minutes or shown on a clock*), який також реалізується в наступному значенні:

/5/ *A particular period of seconds, minutes, hours, days, weeks, months, years, etc. for which something has been happening, or which is needed for something, or which is available for something* [OALD, 1355].

Значення, подане нижче, також має 'холодне' когнітивне підґрунтя, домен ГЕОГРАФІЧНИЙ ЧАС, чи ЧАСОВИЙ ПОЯС (*in a particular part of the world*), коли час у певній географічній точці визначається її положенням на мапі:

/6/ *The time in a particular part of the world* [MD].

До таких, що вербалізують 'холодний' домен, також можна віднести значення:

/7/ *One of a series of recurring instances or repeated actions* [WB].

Тут спостерігається реалізація домену РИТМ (*recurring instances or repeated actions*), який має переважно об'єктивований, цифровий характер. Це підтверджується наведенням прикладів до значення /8/ цієї лексеми (*seven times smaller, three times closer*):

/8/ *Equal fractional parts of which an indicated number equal a comparatively greater quantity: seven times smaller, three times closer* [WB].

Значення, що обґрунтовані доменами, проміжними між ХКС і ТКС.

Нижчеподані приклади ілюструють реалізацію доменів, що не є суто 'холодними', а тяжіють до ТКС. Це:

/9/ *Your time in a race is the number of minutes, hours, etc. you take to complete it* [CALD].

Тут наявна апеляція (*time in a race*) до домену СПОРТИВНИЙ ЧАС (РЕЗУЛЬТАТ), субдомен домену СПОРТ, але власний, суб'єктивований (*your time*).

/10/ *The number of beats in each bar in a piece of music* [LDCE, 1740] (реалізація домену МУЗИКА).

Зі значень /9/ і /10/ зрозуміла лише відносна відстороненість цих типів часу від ТКС, тому що спорт і музика є типами суто людської діяльності: як базовий домен СПОРТ і МУЗИКА мають домен ЛЮДИНА (ЗАНЯТТЯ), що є субдоменом домену БУТТЯ.

Серед подібних, але таких, що тяжіють до ТКС, є також значення:

/11/ *A term of apprenticeship* [YD; WB].

Тут наявна апеляція до домену РОБОТА (УЧНІВСТВО). Такими, що реалізують той самий домен, є:

/12/ *The period regularly worked or to be worked by an employee* [YD; MW].

/13/ *The hourly rate of pay for the regular working hours* [YD].

У значеннях /12–13/ домен РОБОТА також має субдомен ЗАРПЛАТА (ПОГОДИННА), котрий у /12/ є імпліцитним, а у /13/ есплікується: *hourly rate of pay*.

Серед значень лексеми *time* у сучасній англійській мові є такі, у яких також когнітивним підгрунтам є субдомени домену ЛЮДИНА (ЗАНЯТТЯ): строк сидіння у в'язниці /14/, термін служби в армії /15/, час, коли треба йти з пабу /16/:

/14/ *A term of imprisonment* (СТРОК УВ'ЯЗНЕННЯ) [YD].

/15/ *A term of military service* (ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА) [YD].

/16/ *The particular point in the day at which people who are drinking in a bar in Britain have to finish their drinks and leave* (ЧАС ЗАКРИТТЯ В ПАБІ) [CALD].

Такими, що апелюють до проміжних між ХКС і ТКС доменів, можна також вважати значення:

/17/ *An occasion when something happens* [LDCE, 1739].

Тут реалізується домен ЧАС ПОДІЇ. Найчастіше цей домен актуалізується в таких сполученнях: *computer time, time of the lesson*. З одного боку, час орієнтований на астрономічні показники, але самі події є антропоцентричними (*computer time* – час, відведений для роботи на комп'ютері; *time of the lesson* – час, який відводиться на заняття). Це ресурс, яким володіла, володіє чи буде володіти людина для виконання певної дії.

Тяжіє до ТКС також домен ВІДНОСНА ТРИВАЛІСТЬ, що мотивує значення:

/18/ *A period of time during which something happens or someone does something* [LDCE, 1739].

Цей домен актуалізований у таких сполученнях, як: *a long/short/limited time*, вибір визначення протяжності тут очевидно суб'єктивований. Таким є також значення, яке апелює до домену ПОРА, ЗРУЧНИЙ МОМЕНТ (*moment that is suitable or not suitable*):

/19/ *A particular moment that is suitable or not suitable for something* [MD].

Проміжним між ХКС і ТКС можна також вважати домен ЕПОХА, який актуалізується так:

/20/ *The period between two events or during which something exists, happens, or acts; measured or measurable interval any period in the history of man or of the universe, often specif. with reference to a characteristic social structure, set of customs, famous person living then, etc.: prehistoric times, medieval times, geologic time, Lincoln's time* [YD; OALD; CALD; LDCE; WB; MD].

Тут наявна, з одного боку, об'єктивна мотивація (напр., історичні події, які вже мали місце), а з іншого – прямий зв'язок із конкретними персоналіями (*famous person living then*) чи буттєвим досвідом людини (*characteristic social structure, set of customs*).

Найбільш 'теплыми' доменами, що апелюють до лексеми *time*, є ЖИТТЯ ЛЮДИНИ:

/21/ *A period in someone's life* [MD].

У наступних значеннях має місце апеляція до субдоменів цього домену СМЕРТЬ /22/ і НАРОДЖЕННЯ, ПОЛОГИ /23/:

/22/ *The moment of death: his time is close at hand* [YD].

/23/ *The end of a period of pregnancy; moment of giving birth: her time had come* [YD].

'Теплий' домен ЕМОЦІЯ (*good, bad, difficult etc. experiences*) є наступним, що дає когнітивне підгрунта лексемі *time* в такому значенні:

/24/ *A period or occasion when you have good, bad, difficult etc. experiences* [LDCE, 1740].

'Найтепліші' домени, що належать ТКС, – домени, що є результатом метафоричної кореляції домену ЧАС. Вони реалізуються в таких значеннях:

/25/ *An amount of time; the amount of time available to work, rest, etc: no time to lose, free/spare time, a waste of time, to run out of time, time's up* [OALD]. Тут актуалізується співвідношення ЧАС є РЕСУРС, яким можна розпоряджатися, губити, марнувати, який може закінчуватися.

Останнім є приклад персоніфікації часу:

/26/ FATHER TIME [OALD; YD] (ПЕРСОНА, субдомен домену ЛЮДИНА).

Отже, значення лексеми *time* сучасної англійської мови апелюють до доменів, що структуруються у матрицю та розподілені між ХКС і ТКС. Схематично це зображено на рисунку 1.

У матриці переважну більшість мають 'холодні' домени. Це, на нашу думку, пояснюється тим, що час у сучасній картині світу є об'єктивованим, дистанційованим від спостерігача показником змін станів і явищ буття. Персоніфікація часу чи орієнтація його на особисті події життя людини здебільшого дають можливість уникнути прямої номінації часу.

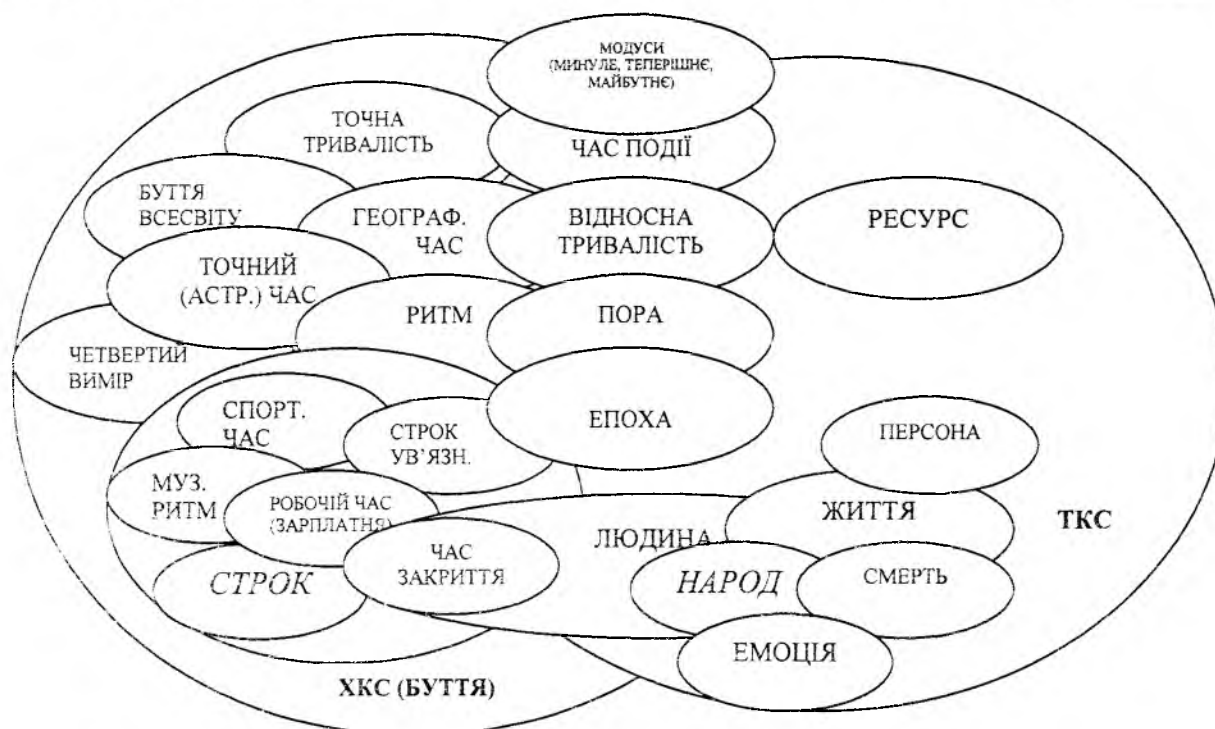

Рис. 1. Розподіл доменів у матриці, активованій лексемою *time* сучасної англійської мови, між ХКС і ТКС

Висновки. У матриці доменів, що є когнітивним підґрунтям значень полісеманту *time*, є 'холодні' домени: ТОЧНА ТРИВАЛІСТЬ, БУТТЯ ВСЕСВІТУ, ЧЕТВЕРТИЙ ВИМІР, ТОЧНИЙ (АСТРОНОМІЧНИЙ) ЧАС, ГЕОГРАФІЧНИЙ ЧАС та РИТМ, субдомени домену ЗАНЯТТЯ: СПОРТИВНИЙ ЧАС, РОБОЧИЙ ЧАС (ЗАРПЛАТА), СТРОК ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ, СТРОК УВ'ЯЗНЕННЯ, ЧАС ЗАКРИТТЯ (ПАБУ). Проміжну позицію між ХКС і ТКС займають домени МОДУСИ ЧАСУ (ТЕПЕРІШНЄ, МИНУЛЕ й МАЙБУТНЄ), ЧАС ПОДІЇ, ВІДНОСНА ТРИВАЛІСТЬ, ПОРА й ЕПОХА. 'Теплі' домени – це НАРОДЖЕННЯ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ (ЛЮДИНИ), ПЕРСОНА, РЕСУРС та ЕМОЦІЯ. Майже кожний із доменів асоціюється зі специфічним мовним засобом, який у сполученні з темпоральною лексемою апелює до цих доменів.

Перспективи подальшого дослідження. Одним із перспективних напрямів нашого дослідження є з'ясування структури семантичного простору полісемантів, що вербалізують інші базові поняття картини світу, такі як 'простір', 'якість', 'причина' та ін.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Время: модели и метафоры / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Язык и время / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. – М.: Индрик, 1997. – С. 51–61.
2. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254–259.
3. Лефевр В. А. О самоорганизующихся и саморефлективных системах и их исследовании / Лефевр В. А. // Проблемы исследования систем и структур. – М., 1965. – С. 61–68.
4. Цофнас А. Ю. Теория систем и теория познания / А. Ю. Цофнас. – Одесса: АстроПринт, 1999. – 308 с.
5. Clausner T. Domains and Image Schemas / T. Clausner, W. Croft // Cognitive linguistics. – 1999. – Vol. 10–1. – P. 1–31.
6. Evans V. The Structure of Time: Language, Meaning and Temporal Cognition / Vyvyan Evans; Ed. John Benjamins, 2004. – 286 p.
7. Evans V. Lexical Concepts, cognitive models and meaning-construction / Vyvyan Evans // Cognitive Linguistics. – 2006. – № 17–4. – P. 491–534.
8. Langacker R. W. Foundation of Cognitive Grammar / R. W. Langacker. – Vol. 1: Theoretical prerequisites. – Stanford CA: Stanford University Press, 1987. – 515 p.
9. Langacker R. W. Grammar and Conceptualization / R. W. Langacker. – Berlin; New York; Mouton de Gruyter, 2000. – 430 p.

10. Popper K. A Evolutionary Epistemology / K. Popper // Evolutionary theory : paths into the future / edited by Jeffrey W. Pollard Chichester [West Sussex] ; New York : Wiley, 1984. – P. 239–255.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. [CALD] Cambridge Advanced Learner's Dictionary. – Second Edition. – Cambridge University Press, 2005. – 1572 p.
2. [LDCE] Longman Dictionary of Contemporary English. – Longman, 2003. – 1949 p.
3. [MD] Macmillan Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.macmillandictionary.com/>
4. [MW] Merriam-Webster Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.merriam-webster.com/thesaurus/time>
5. [OALD] Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford University Press, 1994. – 1576 p.
6. [WB] Webster Dictionary // Encyclopaedia Britannica [Електронний ресурс]. – 4 Гб. – 2008. – 3 електр. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. – Назва з контейнера.
7. [YD] Your Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.yourdictionary.com/>

Бондаренко Евгения. Матричное моделирование семантического пространства многозначной лексемы. В статье предлагается лингвокогнитивная методика исследования сигнификативного потенциала полисеманта, которая заключается в моделировании его семантического пространства в виде матрицы доменов. Актуальность темы обусловлена учетом роли мышления человека в формировании смыслового содержания знака. Задачами работы являются определение методологии, методики, инструментария и последовательных этапов процедуры построения лингвокогнитивной модели полисеманта. Новизна работы состоит в формулировке когнитивных принципов построения семантического поля лексемы в системном виде. В работе описана методология исследования когнитивных процессов в терминах вовлеченности или отстраненности относительно описания явления, которое номинируется полисемантом, то есть научности :: вненаучности картины мира; демонстрируется процедура реконструкции матрицы доменов, которая является когнитивным основанием семантического пространства англоязычного полисеманта *time*; характеризуется состав матрицы доменов, которая охватывает основные сферы человеческого опыта в их логической взаимосвязи.

Ключевые слова: домен, когнитивное основание, матрица доменов, научность / вненаучность картины мира, полисемант, семантическое пространство.

Bondarenko Yevgeniya. Matrix Modeling of the Semantic Space of a Polysemantic Lexical Unit. The article focuses on the linguistic cognitive method of the research of the signification potential of the polysemantic lexical unit, which is concluded in modeling its semantic space as a domain matrix. The topicality of the research is stipulated by considering the role of human cognition in forming the sense of the sign. The tasks of the article are the following: defining the methodology, methods, devices, and consequent construing stages of the linguistic cognitive model of a polysentia lexical unit. The innovative value of the research is in the formulation of the cognitive principles of systematic construing the semantic field of the lexeme. The article features the methodology of the cognitive processes research in terms of involvement in or distancing from the described phenomenon designated by the polysemantic lexeme, i.e. scientific :: non-scientific nature of the world image; presents the construing procedure of the domain matrix being the cognitive basis of the semantic space of the English lexeme *time*; the content of the domain matrix is considered, which inherently encompasses all basic human experiential spheres and their logical relations.

Key words: cognitive basis, domain, domain matrix, polysemantic lexical unit, scientific / non-scientific (nature of the) world image, semantic space.

Стаття надійшла до редколегії
01.04.2013 р.

УДК 811.111'42

Ольга Дунаєвська

Ритуал Хрещення дитини з позицій фреймової семантики

У статті розкрито особливості трактування типової ситуації «Хрещення дитини» в термінах когнітивної лінгвістики та поетапний опис її елементів. Запропоновано структуру типової ситуації «Хрещення дитини», яка передбачає наявність релігійного та світського компонентів. Обидва складники отримують інтерпретацію в